

manlı Tarihi, IV/2, s. 480-481; Danişmend, *Kronoloji*, V, 141; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, Ankara 1969, II, 630, 653; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, Ankara 1972, s. 135; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 72-73; Hulusi Yavuz, "Eyüpsultan'da Medfün Osmanlı Şeyhu'l-İslamları", *Tarhi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu IV: Tebliğler*, İstanbul 2000, s. 416; Mehmet Nermi Has-kan, *Eyüplü Meşhurlar*, İstanbul 2004, II, 86.

TAHSİN ÖZCAN

SEYYİD MUSTAFA EFENDİ

(bk. MUSTAFA EFENDİ,
Feyzullah efendizâde).

SEYYİD NESİMÎ

(bk. NESİMÎ).

SEYYİD NİZAMOĞLU

(ö. 1010/1601)

Halvetî-Sinânî şeyhi, şair.

Adı Seyfullah Kasım'dır. Yavuz Sultan Selim devrinde (1512-1520) Bağdat'tan İstanbul'a göç edip önce Kasımpaşa'da, daha sonra Silivrikapı'da bir tekke kuran Şeyh Seyyid Nizâmüddin Ahmed Efendi'nin öğrencisi. Doğum tarihi belli olmamakla birlikte ailesinin İstanbul'a gelişiyle Nizamoğlu'nun vefatı arasında seksen yıldan fazla bir süre geçtiği düşünülürse XVI. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da dünyaya geldiği tahmin edilebilir. Ailesi ve hayatı hakkında bilinenlerin önemli bir kısmı mensur *Câmiu'l-maârif* adlı eserinde verdiği bilgilere dayanmaktadır. Babası Şeyh Kasım, Zülfikar Mâzenderânî'nin halifesi sıfatıyla İstanbul'da tekke kurduğuna göre Seyyid Nizamoğlu ilk dinî-tasavvufî eğitimini babasından almış olmalıdır. Daha sonra eğitimini ilerletmesi için babası onu Halvetiyye'nin Sinânîyes kolunun kurucusu İbrâhim Ümmî'ne gönderdi. Seyrû sülûkünü tamamlayınca şeyhi ona babası Seyyid Nizam'ın hâtrâsını yaşatmak için Nizâmî tacı giydirdi. Ardından Silivrikapı dahilinde kendisi için inşa edilen Emîrler Tekkesi'nde irşad faaliyetine başlayan ve uzun yıllar burada irşadla meşgul olan Seyyid Nizamoğlu 1010 yılı Muharrem ayında (Temmuz 1601) vefat etti ve tekkesinin hazînesine defnedildi. Seyyid Nizamoğlu'nun Cüneyd isminde bir oğlu ile İsmihan adında bir kızı olduğu bilinmektedir. Kendisinden sonra Emîrler Tekkesi'nde oğlu Cüneyd postnişin olmuştur.

Seyyid Nizamoğlu'nun bir diğer halifesi Hakîkizâde Osman Efendi'dir. Eğrikapı civarındaki Hakîkizâde Tekkesi'nin ilk şeyhi olan Osman Efendi, Olanlar şeyhi İbrâhim Efendi'nin Halvetî şeyhidir.

Seyyid Nizamoğlu'nun eserlerinde ilâhî aşk, Ehl-i beyt muhabbeti ve on iki imama bağlılık önemli bir yer tutar; birçok şiirinde bunları coşkun bir dille ifade etmiştir. "Bu aşk bir bahr-i ummandır buna hadd ü kenâr olmaz / Delîlim sırr-ı Kur'an'dır bunu bilende âr olmaz" beytiyle başlayan nihâvend ilâhisi bestelenerek tekke muhitlerinde yaygın biçimde okunagelmıştır. Sünnîliğin hâkim olduğu Osmanlı toplumunda irşad faaliyetinde bulunmasına rağmen, "Kim ister Mustafâ'dan bula izzet / İmâm-ı Ca'fer'e kılın itâat" veya, "Yetmiş iki milletin hiçbirini nâcî olmadı / Mezheb-i hak ister isen Ca'ferî ol dâimâ" gibi beyitlerinde Ca'ferî olduğunu açıkça belirtmiştir. Buna karşılık *Câmiu'l-maârif* adlı eserinde "Cemî-i Ehl-i sünnet ve'l-cemâat / Tarîkî üze olmaktadır saâdet" gibi ifadelerinin yer almasını Abdülbaki Gölpinarlı takıyye olarak nitelendirmiştir. Vahdet-i vücûd düşüncesini coşkun bir dille ifade eden Seyyid Nizamoğlu'nun eserlerinde Hurûfîliğin tesiri de görülür. Ancak Hurûfîliği hiçbir zaman Nesîmî gibi temel doktrin haline getirmemiştir. Şiirlerinde haksızlık, adam kayırma, rüşvet ve ilmiye sınıfındaki bozulma gibi sosyal yaralara temas edip bunları eleştirmesi diğer tasavvuf şairlerinde görülmeyen önemli bir özelliktir.

Eserleri. Seyyid Nizamoğlu'nun manzum eserleri bir külliyyat halinde basılmıştır (İstanbul 1288, 1326). Mehmet Yaman tarafından yeni harflerle yayımlanan külliyyatta (İstanbul 1976) şu eserler yer almaktadır: 1. *Mî'râcü'l-mü'minîn*. Abdestin ahlâkî yorumlarını ihtiva ettiği için *Vudûiyye* adıyla da bilinen eserde abdest esnasında el, yüz, baş ve ayaklardan kirleri giderirken kalpten de dünya sevgisi ve mâsivâyî çıkarmak gerektiği vurgulanır. Eserin sonunda "Silsile-i Tarîkat" ve "Silsile-i Nesebiyye" adlı iki manzume vardır. *Osmanlı Müellifleri*'nde bunlar müstakil iki eser gibi gösterilmiştir. 2. *Câmiu'l-maârif*. Başta gazel tarzında on şiir, bir kıta ve iki beyitten sonra mesnevi tarzında esmâ-i hüsnâyî anlatan bir risâledir. Sonunda bazı tasavvufî şiirlerle atvâr-ı seb'aya dair yedi şiir vardır. *Osmanlı Müellifleri*'nde atvâr-ı seb'a ayrı bir risâle olarak kaydedilmiştir. 3. *Şeref-i Siyâdet*. Yedi kıta, on bir gazel tarzında şiir, iki beyit, dört mesnevi ve bir terkîpten meydana gel-

miştir. Hemen her şiirde seyyidliğin şerefinden, zamane âlimlerinin seyyidlere saygı göstermediğinden, Ehl-i beyt'in uğradığı zulümlerden söz edilir. 4. *Ma'denü'l-maârif*. Bazı âyet ve hadislerin tasavvufî açıdan şerhedildiği eserde, vahdet-i vücûddan, tasavvufî hakikatlerden ve mürşidin gerekliliğinden bahsedilir. 5. *Esrârü'l-ârifîn*. Mesnevi ve gazel tarzındaki şiirlerle Hz. Peygamber'in soyunu sevmekle ilgili hadislerden meydana gelen eserde ilâhî aşk, vahdet ve mârifet konuları işlenir. 6. *Seyr-i Sülûk*. Seyyid Nizamoğlu'nun tasavvuf yolunda kalbine doğan ilhamlarla söylediği devriye türünde altmış beş beyitlik bir şiirdir. 7. *Divan*. 200'e yakın gazelle üç murabba, üç müseddes, sekiz tercî, bir terkîp, iki mesnevi, beş kıta ve on yedi beyitle elli iki adet hece vezniyle yazılmış şiirden oluşur.

Mensur eserleri de şunlardır: 1. *Câmiu'l-maârif* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2335). On bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Seyyid Nizam, Merkez Efendi, Yâkub Efendi, Emîr Efendi, Sarhoş Bâlî Efendi, Keşfi Muslihuddin Efendi, Şeyh Gazanfer ve İbrâhim Ümmî Sinan gibi devrin önemli mutasavvıflarının hayatları ve kerametleri anlatılmış, sonraki bölümlerde tevhidin faziletleri, dünyanın kınanması, Kur'an'ın fazileti, kader, ölüm, virdlerin faziletleri ve ay tutulması gibi konulara yer verilmiştir. 2. *Risâle-i Tâc-ı Nizâmî* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2171, vr. 1^a-8^a). *Tâcnâme* adıyla da bilinen eserde genel olarak tarikat taçları ve özellikle Seyyid Nizam'ın giydiği taçtaki on dört yeşil terk ve on dört beyaz elifin sembolik anlamları üzerinde durulmuştur. 3. *Miftâh-ı Vahdet-i Vücûd*. Bir risâle halinde (baskı yeri ve tarihi yok) ve *Tercüme-i Reşehât* kenarında (İstanbul 1291, s. 382-401) basılan eser Bilal Kemikli tarafından bugünkü harflerle yayımlanmıştır ("Sûfî Şair Seyyid Seyfullah'ın Vahdet-i Vücûda Dâir Risâlesi", *KAM*, XXX/3 [Temmuz 2001], s. 84-93). Müellif, vahdet-i vücûd ve varlık mertebelerini anlatırken bu mertebelerin üç, beş ve yedili tasniflere tâbi tutulduğunu, Abdülkerîm el-Cîlî'nin kırklı tasnife gittiğini ve esasında varlık mertebelerinin sonsuz olduğunu anlatır. Risâle tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i sıfât ve tevhîd-i zât konularıyla sona erer. *Âdâb-ı Menâzil* adlı mensur eserin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshasının (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4525) başında yer alan iki kaydın birinde eser Seyyid Nizamoğlu'na, diğerinde babasına nisbet edilmekte, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nü-

hada ise (TY, nr. 4176) Seyyid Nizam'a ait gösterilmektedir. Eser muhtemelen babasına aittir. Seyyid Nizamoglu'nun bazı ilâhileri Enfi Hasan Ağa, Yeniköylü Hâdi Bey ve Şikârîzâde Ahmed Efendi tarafından bestelenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Seyyid Nizamoglu, *Câmiu'l-maârif*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2335, vr. 3^a-6^a, 11^b-14^b; a.mlf., *Risâle-i Tâc-i Nizâmî*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 2171, vr. 2^b-3^b; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 142^a-143^b; Mehmed Tefkik, *Mecmûatü't-terâcim*, İÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 19^a; *Osmanlı Müellifleri*, I, 26, 58-59, 81-82; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz), İstanbul 2006, III, 306-313; IV, 257-261; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 30, 65; Abdülbâki Gölpınarlı, "Seyyid Seyyidullah (Nizamoglu)", *TDL*, XIX/207 (1968), s. 405-413; Necdet Tosun, "Seyyid Nizamoglu Seyyidullah: Hayatı ve Eserleri", *İLAM Araştırma Dergisi*, II/1, İstanbul 1997, s. 153-164; İsmail Erdoğan, "Seyyid Seyyidullah Kâsım Efendi (ö. 1010/1601) ve Miftâh-ı Vahdet-i Vücûd Adlı Risâlesi", *Tasavvuf*, sy. 8, Ankara 2002, s. 47-61.

NECDET TOSUN

SEYYİD NUH

(سید نوح)

(ö. 1126/1714)

┌ Türk mûsikisi bestekârı, hânende. ─

Diyarbakır'da doğdu. Adı Mehmed olup hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Memleketinde gördüğü düzenli bir öğrenimden sonra genç yaşta İstanbul'a geldi. Burada ilim tahsilinin yanı sıra mûsikî eğitimi aldı. Şöhretinin en parlak zamanı IV. Mehmed ile (1648-1687) III. Ahmed (1703-1730) arasındaki dönemdir. Ali Ufkî Bey, Hâfız Post, Buhârîzâde Mustafa İtrî Efendi ve Nazîm gibi çağdaşı olduğu mûsikîşinaslarla görüşmüş olması muhtemeldir. Mûsikideki yeteneğini bu ortamda daha da geliştirdi. Enderun'daki mûsikî fasillilerinin hânendeleri arasında yer aldı ve başhânde oldu. Seyyid Nuh'un tegannisini Ebûîshakzâde Esad Efendi Acem, Mehmet Suphi Ezgi Âzerî tarzına benzettirmektedir (*Atrabül'âsâr*, vr. 22^a; *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, I, 114). III. Ahmed zamanında kendisine Diyarbakır'da bir timar verilerek emekli oldu. Memleketine döndükten bir müddet sonra vefat etti. Esad Efendi ölümü için düşürülen, "Bin yıl da ömrü olsa kişinin ne kârı var / Nuh'un da bir mûsâade-i rûzîgârı var" tarih beytini kaydetmektedir (*Atrabül'âsâr*, vr. 22^b).

Esad Efendi, Seyyid Nuh'un sesinin orta güzellikte olduğunu, bestelerinde par-

lak bir üslûbun bulunduğunu söylemektedir (*a.g.e.*, vr. 22^{a-b}). Kendisini bizzat dinlediğini belirten Esad Efendi otuz civarında beste, semâi ve şarkısının olduğunu bildirmekteyse de (*a.g.e.*, vr. 22^b) kaynaklarda eski güfte mecmualarında 100'den fazla eserinin güftesinin yer aldığı ileri sürülmektedir. Bestelerinden günümüze on beş kadarı ulaşmıştır (Aksüt, s. 46; *BTMA*, II, 146). Suphi Ezgi eserinde tâhir ve şehnaz makamlarındaki besteleriyle hümâyun makamındaki semâisinin notalarını vermektedir. III. Ahmed devri mutasavvıf şair ve hattatlarından Fasîh Ahmed Dede, Seyyid Nuh'a gönderdiği bir muhabbetnâmede onu övmüş ve mûsikinin Pisagor'u olduğunu ifade etmiştir (İbnülemin, s. 306).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebûîshakzâde Esad Efendi, *Atrabül'âsâr*, İÜ Ktp., nr. 1739, vr. 22^{a-b}; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 112-114, 164-165; IV, 55-56; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 122, 125; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 306-307; Kıp, *TSM Saz Eserleri*, s. 5; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, s. 46-47; *TSM Sözlü Eserler*, s. 52, 258, 269, 278, 349, 355; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 426-428; Öztuna, *BTMA*, II, 146.

HASAN AKSOY

SEYYİD ŞERİF el-CÜRCÂNÎ

(bk. CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif).

SEYYİD VEHBÎ

(سید وهبی)

(ö. 1149/1736)

┌ Divan şairi
ve nesir yazarı. ─

İstanbul'da doğdu. Adı Hüseyin olup İmamzâde Mehmed Efendi'nin kethüdâsı Hacı Ahmed Efendi'nin oğludur. Nesebi Ehl-i beyt'e dayandığından "Seyyid" lakabıyla anılmıştır. Silsilesi Hüsâmeddin Efendi'ye ulaştığı için gençliğinde bir müddet "Hüsâmî" mahlasını kullandıktan sonra hocası şair Mirzazâde Ahmed Neylî'nin tavsiyesiyle "Vehbî" mahlasını aldı. Sünbülzâde Vehbî ile karıştırılmaması için Vehbî-i Kadîm veya Vehbî-i Evvel diye de anılır. Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi'den okudu ve iyi bir öğrenim gördü. Ayrıca Abdülbâki Ârif Efendi'den hat dersi aldı. Hoca-zâde Seyyid Osman Efendi'nin Anadolu kazaskerliğinde mülâzım oldu (1108/1696). 1123 (1711) yılında Rus seferi vesilesiyle yazdığı kaside ve tarihlerle III. Ahmed'in ilgisini çekti. Uzunca bir süre İstanbul medreselerinde müderrislik yaptı. 1720'de ka-

leme aldığı *Surnâme*'sine mükâfat olarak ikinci defa fethinde Tebriz'e kadı tayin edildi. Ardından Kayseri, Manisa ve Halep mevlâyetlerinde bulundu. Halep'ten ayrılırken hacca gitti (1147/1735). Dönüşünde hastalandı ve İstanbul Aksaray'daki evinde vefat etti, Cerrahpaşa'da Cambaziye Mes-cidi haziresine defnedildi.

III. Ahmed ve Damad İbrâhim Paşa dönemi şairlerinin önde gelen simalarından olan Vehbî önceleri kendisine üstat olarak Nâbî'yi seçmiş, ancak sonraları Nedîm'in etkisine girmiştir. Kasidelerinde Nefî edası hâkim olan sanatkar pek çok şairin gazelini tanzîr ve tahmîs etmiştir. Seyyid Vehbî, mazmunlarında İran etkisini en aza indirmeye çalışmış, yaşadığı hayatın izlerini şiirine taşımıştır. Topkapı Sarayı önündeki III. Ahmed Çeşmesi için padişahın yazdığı, "Besmeleyle iç suyu Han Ahmed'e eyle duâ" tarih mısraının ebcedinin eksik gelmesi üzerine bunu, "Aç besmeleyle iç suyu Han Ahmed'e eyle duâ" şekline koyarak tamamlaması sultanın takdirini kazanmasına vesile olmuş, bu beyti de ihtiva eden musammat kasidesi çeşme çevresine bir kuşak halinde nakşedilmiştir.

Eserleri. 1. *Divan*. Hamit Dikmen tarafından doktora çalışması olarak üç nüshası karşılaştırılmak suretiyle neşre hazırlanan divanda (bk. bibl.) bir münâcât, dört na't, bir mi'râciyye, beş rubâî şeklinde tevhidle kırk üç na't, seksen altı kaside, bir takriz, dört arz-ı hâl, iki mektup, 128 tarih manzumesi, iki terkihibend, iki tercihibend, iki müseddes, yirmi tahmîs, dört şarkı, 266 gazel, elli bir kıta, on dokuz lugaz, yetmiş beş rubâî, iki nazım, yirmi beş müfred ve altmış iki adet matla' beyti mevcuttur. Bâkî, Neylî, Nefî, Râşid, Nedîm gibi şairlerin gazellerini tanzîr ve tahmîs etmiş, Keçecizâde İzzet Molla gibi bazı şairleri etkilemiştir. 2. *Surnâme*. III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet, kızlarının düğün merasimlerini günü gününe takip eden şairin gördüklerini bütün teferruatı ile aktardığı mensur bir eserdir. Türünün en meşhur örneği olan kitapta şair aynı zamanda İstanbul'u tanıtmakta, devrin örf ve âdetlerini anlatmaktadır. Benzerleri arasında en düzgün metin kabul edilen eserde yer yer manzum parçalar da vardır. Birçok kütüphanede yazmaları olup (İÜ Ktp., TY, nr. 11, 1607, 3035, 3974, 6098, 6099, 6124; Karatay, I, 280) Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshada (III. Ahmed, nr. 3593) Levnî tarafından yapılmış 137 minyatür mevcuttur. Bu minyatürler üzerinde Hüseyin Elmas (*Nakkaş Osman ve Levnî'ye Ait Surnâme Minyatür-*